

Byggnadsminnesförklaring av "Fjällglim", Åkersjön 1:37, Föllinge sn, Krokoms kn

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar, med stöd av 3 kap 1 § lagen (SFS 1988:950) om kulturminnen m.m. (KML), "Fjällglim" i Åkersjön för byggnadsminne.

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten i Jämtlands län, se bilaga (Formulär F4).

SKYDDSBESTÄMMELSER

Skyddsområdet omfattar hela fastigheten Åkersjön 1:37 (se bilaga). Inom skyddsområdet ligger följande byggnader:

- A. Boningshus
- B. Tvättstuga med brunn
- C. Uthus med dass och ved/redskapsbod

1. Byggnaderna A, B och C får inte flyttas eller rivas.
2. Byggnaderna A, B och C får inte byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sina exteriörer.
3. Ändring av rumsindelning, eller åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras i byggnaderna A, B och C.
4. Ingrepp i, eller ändring av fast inredning får inte göras i byggnaderna A, B och C. Till fast inredning hör bl.a. golv, tak, dörrar, lister, paneler, eldstäder, väggfasta hyllor, bänkar skåp och sovplatser.
5. I byggnad A får inte befintliga ytskikt såsom väggmålningar, tapeter m.m., borttagas eller övertäckas.
6. Byggnaderna A, B och C skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
7. Skyddsområdet (se bilaga) skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Befintliga träd och buskar får inte tas ned. Inom skyddsområdet

får ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar inte uppföras.

Länsstyrelsen och Jamtli (Jämtlands läns museum) lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll.

Om det finns särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (kulturminneslagen) lämna tillstånd till ändring av byggnadsminne. Om någon åtgärd planeras inom byggnadsminnet, ska en ansökan om detta lämnas in till länsstyrelsen.

I lagen om skydd mot olyckor (SFS 2003:778) ställs starkare krav än tidigare på dokumentation av brandskyddet för byggnadsminnen. En skriftlig dokumentation om detta ska sändas in till kommunen. Mer information om detta kan inhämtas från kommunens räddningstjänst.

KOMMENTARER TILL SKYDDSBESTÄMMELSERNA

Sedan en byggnadsminnesförklaring genomförts, har fastighetsägaren alljämt ansvar för sin fastighet. Detta förändras inte i och med beslutet om byggnadsminnesförklaring. Länsstyrelsen har dock möjlighet att bevilja bidrag till restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Vid fördelning av dessa bidrag är byggnadsminnen prioriterade. Med hänsyn till främst anslaget storlek och aktuella prioriteringar, kan dock inte bidrag utlovas på förhand.

Den fotodokumentation och uppmätning som genomförts av boningshuset (se nedan) pekade på ett antal underhållsinsatser, som bör genomföras under de närmaste åren. För normalt underhåll av en byggnad krävs vanligtvis inte länsstyrelsens tillstånd, men länsstyrelsen bör alltid informeras om planerade åtgärder. Det är länsstyrelsen som avgör om en planerad åtgärd är tillståndspliktig.

Trädgården är en väsentlig del av Fjällglims historia (se nedan). En eventuell restaurering med syftet att återskapa den trädgård som utformades av Erika Sahlin, skulle vara positivt. En genomgripande restaurering kräver dock sannolikt länsstyrelsens tillstånd.

Det är inte möjligt att skydda lös inredning inom ramen för en byggnadsminnesförklaring. Det är dock ur kulturhistorisk synpunkt önskvärt om så mycket som möjligt av det ursprungliga möblemanget och övriga inventarier kan vara kvar i Fjällglim.

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Frågan om byggnadsminnesförklaring av Fjällglim väcktes av fastighetsägaren genom skrivelse till länsstyrelsen den 26 juni 2006. Länsstyrelsen meddelade lantmäteriet detta för anteckning i fastighetsregistret.

Länsstyrelsen, Johan Loock, besökte Fjällglim den 18 juli 2006.

Länsstyrelsen, Massimo Cati, genomförde under hösten 2006 en uppmätning och fotodokumentation av boningshuset.

Den 29 februari 2008 sändes förslag till byggnadsminnesförklaring ut på remiss. Följande remissvar har inkommit:

Länsstyrelsen, avd Samhällsplanering och boende (inkom 2008-03-12):

Ingen erinran.

Riksantikvarieämbetet (inkom 2008-03-19):

Ingen erinran.

Krokoms kommun (inkom 2008-04-28):

Kommunen är positiv till förslaget. Skydd av byggnader med höga kulturvärden är en tillgång för bygden.

Jamtli / Jämtlands läns museum (inkom 2008-05-09):

Länsmuseet instämmer i att det moderna samhällets byggda kulturarv bör uppmärksammas mer och ser det som angeläget att ett representativt urval av denna tids byggda miljöer ges ett ökat lagskydd. Länsmuseet menar att "Fjällglim" definitivt kan räknas till denna bebyggelse.

Länsstyrelsen har under hand haft kontakt med fastighetsägaren Sigri Sahlin, som inte haft några invändningar mot det föreslagna byggnadsminnesskyddet.

HISTORIK OCH BYGGNADSBESKRIVNING

Byggnadsminnets historik baseras till största delen på muntliga och nedskrivna uppgifter från Sigri Sahlin. Det nedskrivna materialet kommer att arkiveras på länsstyrelsen. (Nedan citerade partier är hämtade från detta material.)

Småskollärarinnan Erika Söder anlände till Åkersjön i mitten av 1920-talet. Hon hade utbildat sig vid småskoleseminariet i Östersund och arbetat en tid i Ljusnarsberg i Bergslagen. Det var ont om arbete och Erika sökte därför tjänsten i Åkersjön, som då var en fjällby i väglöst land. Alfred Sahlin var vägarbetare och kom till Åkersjön 1929, då vägen till byn drogs fram. Han hade tidigare bl.a. arbetat med Inlandsbanans framdragning. Erika var född i Norra Lit 1894 och Alfred i Håsjö 1888. Erika och Alfred gifte sig med varandra och uppförde 1931 ett hus mitt i Åkersjön, som kom att kallas "Fjällglim". De fick tillsammans tre döttrar, Ingri, Sigris och Anna. Enligt uppgift var det en vikarierande folkskollärare i byn vid namn Axelsson som en gång "döpte" huset till Fjällglim.

Boningshuset som makarna Sahlin byggde ritades av Erika själv, som också bestämde färgsättning, material och inredning. Husets innerväggar målades av en målare vid namn Sivertsson 1932 (förnamn okänt). En smed vid namn Nordling från Trångsviken (också förnamn okänt) har tillverkat många föremål i smide till husets inredning.

Boningshuset är uppfört i en och en halv våning med matkällare och byggt helt i trä i en regelkonstruktion. Ursprungligen var taket täckt med spån, men försågs med pannplåt sannolikt på 40-talet. Troligtvis finns spånet kvar under plåten. Fasaden är klädd med liggande, spåntad panel som målats med falu rödfärg. Knutar, fönsterfoder och verandans räcke är vitmålade.

Bottenvåningen består av (se planritning) kök med skafferi, vardagsrum med ett förråd, hall med farstu, den f.d. skolsalen/sovsalen (sovrums 1) samt ett litet sovrums (sovrums 2). Köket har välbevarade väggmålningar samt marmorerade dörrar. Från kökets arbetsbänk har man en fin utsikt över sjön och fjällen, eftersom "där man ofta står och arbetar ska man ha den vackraste utsikten". Även många av husets övriga dörrar, väggar och snickerier är målade i friska färger. I den f.d. skolsalen/sovsalen finns åtta väggfasta sovplatser. På övervåningen finns två sovrums samt en kallvind. Utifrån finns nedgång till husets matkällare.

I vardagsrummet märks särskilt en kakelugn med marmorerad sockel, gördel och gesims. Målningen på framstycket föreställer fjället Ansätten och målades av Sivertsson, som även utförde marmoreringar på sockeln. Då dessa ådringar började flagna, kompletterade Erika sockeln och gesimserna. Sina egna kompletteringar lär dock Erika ha varit missnöjd med. Sivertsson målade även flera av husets möbler med ådringar – allt i limfärg. Skafferiet och innerfönstren är målade i tempera. En del ytor i huset målades under kriget med en billig färg, eventuellt kallad cascofärg. Den öppna spisen, liksom husets veranda, var enligt uppgift helt nya inslag i Åkersjön i början av 30-talet. I

vardagsrummet, och i huset i övrigt, finns därtill en stor mängd ursprunglig lös inredning.

På fastigheten (se situationsplan) ligger förutom boningshuset en tvättstuga (byggnad B) med brunn, samt ett uthus med dass för pojkar respektive flickor samt ved/redskapsbod (byggnad C). Att placera gårdens brunn under tak i tvättstugan var en praktisk finess som Erika Sahlin planerade för och såg till att genomföra. Brunnarna var i regel placerade utomhus, vilket var besvärligt när det var mycket snö. Ett annat exempel på praktiska lösningar som karakteriserar Fjällglim är fönstret i skafferiet som kan öppnas ut mot farstun för att vid behov släppa in kallluft.

Framför boningshuset i slutningen ned mot vägen var tidigare fyra mindre terrasser anlagda, samt bredvid dessa en trappa av natursten. På terrasserna växte bl.a. pioner, vallmo, akvileja, tusensköna, stormhatt, liljor, gubbskägg, nattviol, borstnejlikor, mariaklockor och gullvivor. Intill stentrappan och invid huset växte olika slags prydnadsbuskar, som t.ex. karagan (sibirisk ärtbuske), silvervide, rosenry, spirea, syrener och vita törnrosor. I köksträdgården i slänten mellan uthuset och vägen fanns förutom potatisland, grönsaksland och jordgubbsland också rabarber, krusbär, hallon samt svarta och röda vinbär. I grönsakslandet odlades bl.a. morötter, kålrötter, majrovor, palsternackor, rödbetor, rotselleri, rädisor, kålrabbi, lök, sallad, vitkål och grönkål. Grönkålen utmärktes med käppar och kunde skördas sedan den täckts av snö. Snön kom tidigt på hösten och fungerade som ett skyddande täcke över grönkålen. Ett staket runt tomten skyddade grönsaksodlingarna från getter och andra djur. Mellan de två asparna vid uppfarten till boningshuset fanns en grind. I slänten bakom husen tar skogen vid.

Hemmet i Åkersjön är präglad av Erikas konstnärliga och kreativa sidor. Erika gjorde ritningarna till åtminstone boningshuset och till flera av möblerna, bl.a. sittgruppen med fyra stolar framför öppna spisen. Då hon inte var upptagen med undervisningen i skolan ägnade hon en stor del av tiden åt trädgården, som hon själv anlagt, samt vävning, växtfärgning, kardning, spinning, stickning, broderi, syarbete, målning m.m. När hon var i 50-årsåldern tog hon en Hermods-kurs i oljemålning. Hon hade också ett stort intresse för litteratur, poesi, filosofi och livsåskådning och var mån om att även hennes döttrar skulle bilda sig. Boklådor med allehanda litteratur från biblioteket i Östersund beställdes ofta till familjen Sahlin. Familjen prenumererade också på *Länstidningen*, *Vi* och *Folket i Bild*. Erika skrev själv poesi, kunde flera dikter utantill av bl.a. Gustaf Fröding, Hjalmar Gullberg och Dan Andersson och hade en dröm om att som pensionär kunna ägna sig mer åt skrivandet. Hon dog dock vid 59 års ålder.

När Erika började odla grönsaker fick hon ofta höra av folk i byn att det inte skulle gå. Men det gick, och familjen Sahlin hade därför tillgång till grönsaker året runt, förvarade i matkällaren. Erika var mycket kost- och hälsomedveten och förutom att ta tillvara på skörden i sin egen trädgård, plockades varje år stora mängder blåbär och hjortron samt i viss mån lingon (" *dåliga lingonmarker*"). I trakten i övrigt odlades huvudsakligen korn, havre (som inte mognade, utan blev grönfoder till djuren), potatis, majrovor och kålrötter. Erika var också mån om att barnen skulle få tandvård, vilket ombesörjdes i Östersund. Vanligt var annars att tänder drogs ut i unga år.

Förutom att fungera som bostad åt familjen Sahlin, inrymde boningshuset från början en skolsal för småskolans 1:a och 2:a klass. En ordnad skolundervisning i Åkersjön kom troligen igång i mitten av 1860-talet. Undervisningen bedrevs då i tillfälliga lokaler runt om på gårdarna i bygden. Föllinge socken var indelad i ett antal skolrotar, enligt militär förebild. Varje rote hade att svara för lärarens husrum och kost, samt för lämpliga skollokaler.

En särskild folkskolebyggnad uppfördes i byn först i början av 1880-talet, vilken fungerade som skola till 1950. Folkskolans alla fyra klasser delade på samma klassrum. Den byggnad som 1950 ersatte folkskolan (idag ombyggt till hotell) fungerade som både små- och folkskola. För småskolans första och andra klasser fanns ingen särskild skolbyggnad före dess att skolsal inreddes i huset Fjällglim. Tidigare hade undervisning, precis som längre tillbaka för folkskolan, bedrivits i tillfälliga lokaler runt om i bygden. Innan Fjällglim byggdes, undervisade Erika elever i ett rum i en byggnad som användes som ladugård, förråd m.m. Efter små- och folkskolan fanns fortsättningsskola, vilket för flickor innebar sex veckors hushållsskola och för pojkar fyra veckors slöjdbildning. Dottern Sigri, nu husets fastighetsägare, gick hushållsskolan i Skärvången. Efter konfirmationen betraktades barnen i allmänhet som vuxna, och skulle försörja sig själva, t.ex. genom skogsarbete. Vägen till skolan var för många barn i trakten lång, runt 3-4 kilometers vandring genom skogen. På vintern fick somliga pulsa fram i snö, eftersom inte alla hade tillgång till skidor.

Mellan Östersund och Åkersjön fanns fast förbindelse genom en personbil som skötte persontrafik, post och frakt två gånger i veckan. Åkersjön elektrifierades inte förrän (troligtvis) 1949, men en radio som drevs med batterier fanns före dess i det sahlinska hemmet. Batterierna fick vid behov skickas iväg för laddning, varför radiolyssnandet i stort sett inskränktes till att lyssna på nyheter, väder, något sportprogram och litet musik. Belysning inomhus ordnades med hjälp av fotogenlampor, gaslyktor och under kriget av karbidlampor. Det omständliga och farliga arbetet med att sköta karbidlamporna fick många gånger utföras av husets

barn, då båda föräldrarna arbetade. Elledningar drogs in i boningshuset redan i samband med att huset byggdes. Samtidigt som Fjällglim uppfördes, byggde också grannarna Kristina och Erik Åhlén sitt bostadshus, vilket även det förbereddes för el. Tanken var att bäcken ovanför Åhléns hus skulle kunna förse båda fastigheterna med elektricitet. Ett aggregat för detta köptes in, men planerna fullföljdes aldrig och aggregatet såldes senare.

Sedan skolundervisningen upphört i Fjällglim, lät makarna Sahlin bygga om skolsalen till sovsal och tog under några år emot skollovslediga barn, sannolikt inom ramen för *Skolungdomens allmänna fjällfärd*. Skolsalen byggdes om till ett logement med åtta fasta sovplatser av en man som hette Bror Staaf. Skolungdomens allmänna fjällfärd, som var ett samarbete mellan STF och Skid- och friluftsförbundet åren 1925-66, möjliggjorde för många barn och ungdomar att vistas en vecka någonstans i fjällvärlden. Skolungdomens allmänna fjällfärd har sannolikt haft stor betydelse för att lansera Jämtland som ett turistland i de breda folklagren.

Under en period på 30-talet bedrev paret Sahlin tillsammans med grannfamiljen även en helt annan verksamhet, nämligen uppfödning av blårävar. Skinnen var populärt att göra rävböor av – något som var högsta mode vid tiden. När modet att bära boa försvann under kriget, upphörde rävfarmen och vita kaniner föddes upp i stället. Skinnen såldes och köttet utgjorde ett värdefullt proteintillskott under kriget. Före slakten utfordrades de 2-300 kaninerna med granris för att köttet skulle få viltsmak. En gång syddes också pälsar och mössor till husets barn av kaninskinnen.

Familjens barn flyttade från byn i unga år för att studera på folkhögskola (*"gymnasiet var en ouppnåelig dröm"*). Erika dog 1953 och maken Alfred året därpå, 1954. Huset har förblivit i familjens ägo men i huvudsak varit obebott, med undantag för sommar- och semesterboende.

KULTURHISTORISKT SAMMANHANG OCH MOTIVERING FÖR BYGGNADSMINNESFÖRKLARING

"Fjällglim" i Åkersjön visar på livsbetingelser i en förhållandevis isolerad fjällby under 1930- 40- och början av 50-talen. Långa avstånd och ett hårt klimat till trots kunde Erika Sahlin med make Alfred uppföra ett modernt hem och odla moderna grödor. Makarna Sahlin följde med sin tid och anammade gärna nymodigheter. Fjällglim anknyter samtidigt genom intrycket av "allkonstverk" även bakåt i tiden till förra sekelskiftets konstnärshem och Arts & Crafts-rörelsen.

Det moderna samhällets inträde på landsbygden i Jämtlands län skedde i flera avseenden på ett annorlunda sätt jämfört med många

andra platser i landet. Här uppfördes stora industrier i väldigt liten omfattning, det uppstod få bruksorter och det byggdes få funktionalistiska bostadsområden. I förhållande till övriga landet bibehölls en agrar näringsstruktur i relativt stor omfattning. Det som i hög grad är typiskt för industrialiseringen och industrisamhällets framväxt i Jämtlands län är i stället mångfalden av olika typer av små, relativt oansenliga byggnader och anläggningar, ofta i vad som idag uppfattas som otillgängliga, avfolkade områden. Det kan handla om en bysåg, en dansbana, en flottarbarack, ett ordenshus, ett litet turisthotell, ett kraftverk eller en skola.

Till fjällbyn Åkersjön tycks moderniteten ha kommit omkring 1930 när vägen drogs fram. Erika Sahlin var en person som genom sin utbildning, kreativitet och allmänt vidgade vyer bidrog till att föra Åkersjön in i 1900-talet. Småskollärarinnan var då en av de få personerna i byn som uppbar regelbunden lön för sitt arbete – något som också väckte en del avundsjuka. Åkersjön må vara en idyllisk by mitt i ett storslaget landskap, men det dagliga livet har som på så många andra håll ofta varit hårt och konfliktfyllt. Kampen mot det bistra klimatet var gemensam i byn, men kampen mellan olika värderingar fördes på olika fronter. Erika påminner om huvudpersonen i Kerstin Ekmans bok *Guds barmhärtighet* (i trilogin *Vargskinnet*). I boken anländer barnmorskan Hillevi från Uppsala år 1916 till byn "Svartvattnet" i Jämtland. Svartvattnet är en by på gränsen mellan det gamla och det nya, en by där värderingar och livsstilar hela tiden bryts mot varandra. Svartvattnet är också en by med många starka kvinnor, som i mångt och mycket är de som driver utvecklingen framåt. Verklighetens barnmorska som fanns att tillgå i Åkersjön var stationerad i Skärvången och hade sällan tillgång till bil. Vanligtvis fick hon ta sig fram på skidor eller cykel, eller med hästskjuts. ("*För att doktorn i Föllinge skulle tillkallas måste man vara så gott som död*".)

Det välbevarade huset Fjällglim berättar historien om en fjällby på gränsen mellan den gamla och den nya tiden. Sedan skolundervisningen i huset upphört, tog makarna Sahlin emot turister. Turismen är kanske Jämtlands viktigaste bidrag till industrisamhället i ett nationellt perspektiv. Jämtlands län har varit ett turistland sedan det industriella genombrottet under andra hälften av 1800-talet. I och med järnvägens framdragning på 1880-talet blev fjällvärlden tillgänglig på ett helt annat sätt än tidigare. Från att ha varit förunnat en privilegierad överklass, kom turismen under 1900-talet allt fler till del, bl.a. tack vare insatser som *Skolungdomens allmänna fjällfärd*.

Fjällglim berättar också en annan historia, den om hur huset övergavs. Som en följd av det moderna samhällets intåg, blev det

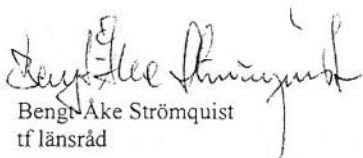

också möjligt att på ett helt annat sätt än tidigare söka sig bort. Under 1950- och 60-talen gick flyttlassen söderut, bort från landsbygden - mot arbeten, utbildning och en ny livsstil. Familjens tre döttrar lämnade Åkersjön redan när de var i åldern 14-16 år för att utbilda sig på annan ort.

Den offentliga kulturmiljövården har ofta tenderat att berätta *en* historia, den som – medvetet eller omedvetet – beskriver landsbygden i välordnade, harmoniska och tidlösa ordalag. Landsbygden har dock, såväl som städer och tätorter, även präglats av utveckling, konflikter, uppbrott och disharmoni. Vid sidan om Fjällglim som en symbol för det moderna samhällets intåg på landsbygden, är det också ett slags monument över en person, likt förra sekelskiftets konstnärshem. Till skillnad från de flesta andra liknande miljöerna, t.ex. Peterson-Bergers Sommarhagen, handlar det i Fjällglims fall om en dubbelarbetande kvinna, maka och mor, som visserligen tillhörde byns överklass, men som inte hade någon plats på den nationella kulturparnassen.

Av länets byggnadsminnen är det alltså få som representerar det moderna samhället och få som på ett tydligt sätt berättar om kvinnors liv och erfarenheter. "Fjällglim" kan förmedla många berättelser om det moderna samhällets kulturarv och har därmed ett stort samhällshistoriskt värde samt därtill ett konst- och byggnadshistoriskt värde. Länsstyrelsen gör därför bedömningen att Fjällglim uppfyller kulturminneslagens krav för byggnadsminnesförklaring.

I den slutliga handläggningen av ärendet har länsantikvarie Lillian Rathje, arkitekt Massimo Cati och jurist Boel Hjelm deltagit.

Bengt Åke Strömquist
tf länsråd

Johan Loock
antikvarie

Bilagor

Karta med markerat skyddsområde.
Ortofoto
Översiktskarta
Planritningar bv och öv
Foton
Blankett för överklagan (formulär F4)

Kopia till:

Krokoms kommun, Samhällsbyggnadsnämnden, 835 80 Krokoms
Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm
Lantmäterimyndigheten Jämtlands län, Fastighetsregistret, Box
366, 831 25 Östersund
Lantmäterimyndigheten i Jämtlands län, Östersundskontoret, Box
366, 831 25 Östersund
Jämtlands läns museum, Box 709, 831 28 Östersund

Länsstyrelsen, Kulturmiljö (2 ex)